

Retsensioon Tartu Ülikooli etnoloogia, folkloristika ja rakendusantropoloogia magistriõppekava üliõpilase NATALI PONETAJEVI magistritööle “Labajalg Läänemaa lõõtspillimängijate repertuaaris: stiil ja selle kihistused”

juhendajad Ergo-Hart Västriik, PhD; Juhan-Henrik Uppin, PhD; Tartu 2025

Aitäh töö autorile väga olulise ja huvitava kultuuriloolise uurimuse eest, mis täiendab oluliselt nii pärimusmuusika teoreetikute kui praktikute pagasit!

Lühikokkuvõtte tööst

Natali Ponetajevi magistritöö pealkirjaga “Labajalg Läänemaa lõõtspillimängijate repertuaaris: stiil ja selle kihistused” vastab Tartu Ülikooli Kultuuriteaduste instituudi etnoloogia, folkloristika ja rakendusantropoloogia õppekava magistritöö juhendis kehtestatud nõuetele nii ülesehituse kui töö sisu osas. Magistritöö mahuks koos lisadega on 143 lehekülge, millest põhiteksti pikkuseks on 79 lehekülge. Uurimus kuulub etnomusikoloogia valdkonda, mis on samaaegselt vaade nii väljast- kui seestpoolt. Seespoolse vaate annab autori praktiline lõõtspillimänguuskus - kõiki analüüsitavaid palu on autor taasesitanud ka ise ning saanud sedakaudu juurde olulist informatsiooni. Töös kasutatakse läbivalt ühtset akadeemilist viitamissüsteemi, vormistus on korrektne.

Magistritöö koosneb sissejuhatuses, kolmest peatükist, kokkuvõttest ja arvukatest lisadest. Kuna Läänemaa lõõtspillitraditsioon on siiani peaaegu uurimata valdkond, annab autor uudset teadmist ühe piirkonna muusikaelu ühe tahu kohta ning täiendab sellega oluliselt meie ühist pärimusmuusikamälu. Uurimuse fookus on seatud Läänemaalt kogutud lõõtsalugudele ning kitsamalt labajalamuusikale selle sees. Autori tabelvormis antud andmetele tuginedes on ERA poolt ajavahemikus 1889 - 1996 Läänemaalt kogutud kokku 394 lõõtsapala, millest 83 ehk 21% on **labajalad**. Vrdl: labajalast pisut rohkem on kogutud valsse (88 pala, s.o 22%). Enim aga on kogutud nimetatud perioodil polkasid (kokku 155 pala, mis on 39% materjalist). Autor nimetab annotatsioonis labajalgu Läänemaa lõõtspillimängijate üheks iseloomulikumaks žanriks - usun, et autor pidas silmas siiski seda, et labajalg ei ole mitte iseloomulik (kui arvestada kogutud palade hulka), vaid **erilisim žanr**, sest üldiselt Eesti muudes piirkondades vanapäraseid labajalgu uudsel lõõtspillil esitatuna niiväga kogutud (seega ka mängitud?) ei ole.

Töö on vormistatud, sh viidatud vastavalt nõuetele, keelekasutus on korrektne, väljendus arusaadav, eriala terminid on asjakohased. Töö kolmes peatükis tutvustatakse kultuuriloolist konteksti, kuhu paigutub uuritav muusikaline materjal, antakse kronoloogiline ja põhjalik ülevaade eri aegadel tehtud lõõtsamuusika kogumistööst Läänemaal ning kirjeldatakse labajalaesituste mängustiili analüüsi käigus tehtud järeldusi. Tööle püstitatud eesmärkideks oli leida vastused uurimisküsimustele kogujate ja esitajate ning nende repertuaari kohta, kuidas iseloomustada Läänemaa lõõtspillimängijate mängustiile labajalgade esitamisel ning kas joonistuvad välja labajalamuusika erinevad kihistused. Meetoditeks, mida autor kasutas, olid arhiiviallikate lähilugemine, muusikapalade transkriptsioon, välitööd ning mängustiilide muusikaline analüüs. Allikate arv on esinduslik, milleks on Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi käsikirjad, helisalvestised, filmid ja fotod, Eesti Rahva Muuseumi kogus hoiul olev lõõtspill, Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi kogus hoitavad August Pulsti käsikirjalised mälestused muusikast, Eesti Rahvusringhäälingu audioarhiiv ning Rahvusarhiivi vallakohtute protokollid. Väärrib kiitust autori poolt esitatud allikakriitika ning selle argumenteeritus. Kasutatud kirjanduse loetelu on antud töö teema valguses täielik, kasutatud on pea kõike, mis

eesti autorite poolt varem sel teemal kirjutatud (ja veel ilmumatagi) on. Nagu autorgi tõdeb, leidis töö vastused püstitatud küsimustele. Saime teada, millistest lugudest koosneb Läänemaa traditsiooniline lõõtspillirepertuaar ja mis iseloomustab labajalaesitustes lõõtspillimeeste mängustiile, milline on Läänemaa lõõtspillilugude kogumislugu ning kes olid toonased lõõtspillimängijad.

Argumenteeritud hinnang töö erinevatele aspektidele lähtudes hindamiskriteeriumidest

Magistritööd oli nauditav lugeda selgete mõtete esitamise ja sisuliselt loogilise ülesehituse tõttu. Materjali haaramise ja terviktunde tajumise tegi keeruliseks töö pealkirjastamine, struktuur, teksti esitamise viis, peatükkide reastatus ja peatükkide proportsioonid. Kui lõppkokkuvõttes on kõik vajalikud tekstilõigud töös olemas, siis nende esitamise järjekord ei olnud lõpuni loogiline. Põhjendan.

Töö struktuurist ja pealkirja vastavusest sisule

Esmalt pealkirja seotusest töö sisuga. Töö pealkiri algab sõnaga "labajalg". See loob tugeva eelduse, et töö raskuskese asub "labajalal". Oleksin oodanud põhjalikumat ja süsteemsemat ülevaadet labajala ajaloo kohta. Labajalg, kui nähtus oleks väärinud eraldi peatükki, mis oleks tutvustanud selle žanri/tantsu ja alaliikide ajalugu, teoreetilisi varasemaid käsitlusi, jutustanud meile labajala kogumisloost, tutvustanud selle uurimisseisu. Esimeses peatükis asuvast alapeatüki (1.2 Labajalg – tants ja muusika) sisust neljal leheküljel jäi väheseks, et anda ammendav käsitlus teemast. Töö pealkirjas kajastuva stiilitunnuste kirjeldamise juurde jõudmiseks oli valitud liialt pikk tee, fookus kadus labajalalt pigem kogumisloole ning mängutehnika ja mängustiili kirjeldustele.

Sissejuhatuse teksti maht ja sisu oleks samuti väärinud oma teemade tõttu esimese peatükina esitamist ning sellest lähtuvalt ka süsteemsemat ülesehitust, jagunemist alapeatükkidesse. Sel juhul oleks sissejuhatus selgemalt täitnud teoreetiliste lähtekohtade tutvustamise ülesannet.

Ääretult põnev Läänemaa lõõtspillimuusika kogumislugu (2. pt), mis võtab oma mahult lõivu labajala, kui ajaloolise nähtuse kirjeldamiselt, oleks sobitunud paremini esimesse peatükki, kuna see loob omakorda konteksti labajalamuusikale ning kooskõlas esimeses peatükis toodud ajaloolise Läänemaa kultuuriliste eripäradega rahvaluule kogumise valguses oleks andnud terviklikuma vaate kogumisloole. Läänemaa lõõtspillimuusika kogumislugu, mille tekstimaht on üsna korralik ja esitatud tervikliku peatükina, oleks sobinud kajastada ka töö pealkirjas (nt "Läänemaa lõõtspillimuusika kogumislugu ning labajala stiilitunnused piirkonna lõõtspillimängijate repertuaaris aastatel 1889 - 1996" vms).

Kolmas peatükk on uurimuse mahukaim osa, tegemist on mängustiili muusikalise analüüsi järelduste kirjeldamisega - taaskord algab peatükk kogumislooga, mida laadi info oleks võinud koondada juba eelmisesse peatükki. Fookusteemani, milleks on labajalarepertuaar ja selle esitamise stiil ja kihistused, jõutakse alles peatüki viiendal leheküljel. Kolmanda peatüki saanuks loetavuse huvides kaheks eraldi peatükiks jaotada - ühes esitada muusikalise analüüsi tulemusi ning teises teha üldiseid kultuuriloolisi järeldusi labajala stiilikihistuste kohta selgunud teabe põhjal. Stiili ja selle kihistuste analüütiline kirjeldus, töö olulisim tulemus jäi üldise kogumislugu ja muusikalist mängustiili kirjeldava tekstimassiivi varju.

Uurimisülesannete lahendamine

Autor rakendab uurimismeetodeid asjatundlikult ja oskuslikult. Lähilugemise puhul võetakse vaatluse alla detailid ning peidetud sõnumite välja lugemine - arhiiviallikad pakuvad hulgaliselt tõlgendusvõimalusi. Tõlgendamise oskus on autoril ladus ja asjalik. Mängustiilide muusikaline analüüs on viidud läbi süstemaatiliselt ja loogiliselt. Allikaid tutvustavalt on eriti kasutajasõbralik töö lisana koostatud tabel (*airtable* formaadis) kõigi Läänemaalt kogutud lõõtsalugudest nii helis kui noodipildis. Mängustiili analüüs muusikateaduslikus mõttes on pisut kaootiline, ent kuna tegemist ei ole muusikateadusliku uurimusega, on antud kirjeldused piisavad. Erilist tähelepanu vääriavad autori praktilised lõõtspillimängu ning transkribeerimise kogemused, mis lisavad uuritavale materjalile ja tulemuste kirjeldamisele usaldusväarsust. Nt, Ameerika etnomusikoloog Mantle Hood soovib oma bi-musikaalsuse teoorias muusikat uurida seda ise mängides, lauldes või tantsides – nii saab muusikast kõige adekvaatsema ettekujutuse (Hood, Mantle *The challenge of “bi-musicality”*, ajakiri *Ethnomusicology* Vol. 4, No. 2 (May, 1960), lk. 55-59).

Uurimisküsimustele antakse argumenteeritud vastuseid, tulemuste tõlgenduse sisukuse ja selguse osas jäävad vastused kohati õhku. Nii jäi tegelikult ebaselgeks, st autori poolt minu hinnangul veenvalt põhjendamata, miks ta kasutab töös läbivat katuserminiti “labajalg” žanri erinevaid kihistusi tähistavate erinevate määratluste samaaegse kasutamise asemel.

KÜSIMUSED KAITSJALE:

Kui korrata siinkohal sinu tööle püstitatud eesmärgid, siis otsisid vastuseid küsimustele: 1. kes ja millal on Läänemaalt lõõtspillilugusid jäädvustanud ja millistelt lõõtspillimängijatelt? 2. milliseid lugusid on Läänemaa lõõtspillimängijatelt kogutud ja millest koosneb ajaloolise Läänemaa traditsiooniline repertuaar? 3. mis iseloomustab Läänemaa lõõtspillimängijate mängustiili labajalgade esitamisel? 4. millised kihistused joonistuvad välja labajalgades ja nende esitustes? Nagu näeme, sobinuks kogumisoole, kui olulisele teabele viidata ka juba töö pealkirjas

Töö pealkirjast lähtuvalt oleksin oodanud pisut segaduse likvideerimist varasema kirjanduse ja kogumispäevikute põhjal teemades “labajalg” ja “labajalavalss” - kes ja kuidas on määratlust kasutanud, millises kontekstis (nt sõna “labajalg” kasutad oma tekstis 178 korda, žanrimääratlus “labajalavalss” esineb magistritöös 15-l korral). Rõhutad lk. 14, et kasutad töö katus-mõistena määratlust “labajalg”, samas sedastad lk. 15 Tampere töödele viidates, et “seega võivad labajalg ja labajalavalss olla käsitletavad ka sünonüümidenä”. Mulle, kui lugejale jääb ebaselgeks katusmõistena “labajala” kasutamine. Lk. 17 kirjutad kokkuvõtvalt: “/.../ Kokkuvõtlikult võib öelda, et labajalgade muusikas (ja tantsus) kohtab kahte kihistust: vanem ja uuem. Vanemat kihistust võib nimetada lihtsalt labajalaks või vanemaks labajalaks. Uuemast kihistusest rääkides võib kasutada nimetusi labajalg, uuem labajalg või labajalavalss. Siinses uurimuses kasutan mõlemast kihistusest rääkides katusmõistet labajalg /.../ Miks? See ei selgu töö tekstist.

KÜSIMUS 1: Esmalt palun selgita täpsemalt uurimuse struktuuri ning pealkirja tekkimise loogikat

KÜSIMUS 2: Miks loobusid ajateljest (voor- ja sõõrtantsud) - **labajalg** - (Lääne-Euroopa valss/Peterburi valss) - **labajalavalss** - (uuem valss) ja nimetad kogu uuritavat materjali “labajalaks”? Miks kasutad väljendit “labajala valsilikkust” “labajalavalsi” asemel? Palun tutvusta meile “uuemat akadeemilist suundumust”, mida mainid (lk. 15)

KÜSIMUS 3: Kas on teada fakt, millal on kirjalikes allikates esmakordselt nimetatud tantsu või selle meloodiat “labajalaks”? Nt sinu töös nimetatud 1889. aasta noodistused veel ei ütle, et tegu on “labajalgadega” või nt lk. 15 ütled, et “/.../ Labajalamuusika akadeemilise uurimisega on tegelenud alates 1930. aastatest Herbert Tampere /.../”)

KÜSIMUS 4: Kas omad ülevaadet, kuidas tantsu-uurijad on tantsu (kolmeosalise meetrumiga erinevaid tantse) nimetanud? Kas oled võtnud ka neilt eeskuju “labajala” kasutamisel? Kas oled koostanud nt ülevaate kolmeosaliste (takti)mõõtudega viisidest/tantsutüüpidest (labajalg, valts, löss, maavalts, vananaiste löss, vanaranna jmt)? Kui jah, siis kas see on mõjutanud sinu otsust nimetada kogu sedalaadi materjali “labajalaks”?

Erinevatest pillitüüpidest, mida on kasutatud Läänemaal. Selge on, et üherealiste pillide puhul saame rääkida vaid kahest harmoonilisest funktsioonist ning kõigest selle ümber toimuvast. Kas aga on midagi erilist, mida pillide ehitusliku omapära ja just nimelt labajalgade esituste vahel rõhutama peaks? Kirjutad lk. 38: “/.../ Samuti ilmneb, et hilisemal ajal sai vanemate lõõtsalugude esitamisel takistuseks vanemat tüüpi pillide puudumine või polnud need mängukorras. /.../ Uuematel instrumentidel, sh karmoškadel ja akordionitel-bajaanidel, vanemad lood nii hästi ei kõlanud /.../” Sooviksin lisaselgitusi selle “hästi kõlamise” kohta. Mis uuemate pillide puhul puudu jäi? Kaunistushelidest rääkides (lk. 64) - tundub, et kaunistushelide kasutamine on seotud pigem lõõtsa mängutehnika ja mängumugavuse, kui esitatava pala žanriga

KÜSIMUS 5: Kas lõõtspillide puhul on midagi võimalik esile tuua lähtuvalt pilli ehituslikust omapärast - kas seal tekib midagi labajalale ainuomast (nt bisonoorsetest või unisonoorsetest pillidest lähtuvalt; erilised meloodia kaunistusvõtted vms)? Või kehtib kõik ka ülejäänud žanrite puhul samamoodi, st on universaalne sõltumata žanrist?

Helisalvestiste ja noodistuste tabelit kasutades ning materjaliga tutvudes tekkis mul esmalt küsimus, millele õnneks sain vastuse leheküljelt 43: “/.../ Lugude žanrite määramisel on seega peaaesjalikult aluseks minu enda kuulamismulje /.../” Sedalaadi teavet oleksin oodanud kohe analüüsi peatüki alguses koos selgitustega, kuidas on määratletud lugude žanrid. Minul helisalvestiste kuulajana tekitasid määratlused pisut segadust, sest kui nt helisalvestiselt kostab pesuehtne labajalavalss, siis määratluseks oli sul tabelisse kirjutatud “labajalg”

KÜSIMUS 6: Mille alusel määratlesid kolmeosalise meetrumiga lõõtsalugude žanre? Kirjelda veidi valikuprintsiipe. Kas ei tekkinud tahtmist spetsiifilisemalt määratleda (nt labajalg, siirdevormiline labajalg, labajalavalss jms)?

Lk. 44 loetled pillimehed, kellelt on kogutud labajalapalu. Lk. 45 visualiseerid kogutud materjali märkidega maakaardil pillimeeste kohta. Kiirel vaatlusel on kõigist ERA-sse kogutud Läänemaa lõõtsapaladest vaid viiendik labajalad või labajalavalssid.

KÜSIMUS 7: Kas kogutud materjali hulgast joonistus välja labajala üleüldine Läänemaine levik või pigem on tegemist mõne pillimehe isikliku nn lemmikžanriga?

Mängustiili muusikalisest analüüsist. Esmalt, keelekasutuse täpsustus. Olulisim alapeatükk 3.2 kannab pealkirja “Labajala mängustiili analüüs”. Arvan, et mängustiil on seotud siiski mängijaga, mitte labajalaga, st žanriga. Seega oleks täpsem sõnastus “Lõõtsamängijate mängustiili analüüs labajalgu esitades” või “Labajala mänguvõtete analüüs”.

KÜSIMUS 8: Palun selgita, miks valisid just need analüüsikomponendid (vorm, harmoonia, rütm jne) ehk kuidas neist igaühe abil saab kirjeldada just nimelt spetsiifilisi labajala esitusi?

KÜSIMUS 9: Millised komponendid on need, mis annavad meile olulisimaid vastuseid just labajalga uurides, võrdluses kõigi teiste Žanritega?

KÜSIMUS 10: Kas kaunistushelide kasutamises ja faktuuris on midagi labajalaspetsiifilist, mis on omane ainult labajalale?

KÜSIMUS 11: Kas labajalarütmid tekivad tantsusammudest või laulusõnade rütmist? Kumb oli enne, kas muna või kana? Mida arvad oma praktilisest kogemusest?

Kokkuvõtlik hinnang

Magistritöö suurim tugevus seisneb Läänemaa lõõtspillirepertuaari kogumisloo kronoloogilises esitamises ning labajalaesituste muusikalises analüüsi tulemusel sündinud üldistuses, mis on esitatud joonisel 2 lk. 78. Samuti on märkimisväärne, et taas on üks valge laik meie kultuuriloos täidetud olulise uudse infoga - üherealise lõõtspilli mängimise fikseeringud ja pilli ehituslikust omapärasest sündinud labajalarepertuaar on kaardistatud. Labajala, kui nähtuse ja Žanri kirjeldamise osas on esitletud seni tuntud tõesid. Magistritöö lisad on informatiivsed ja uusi teadmisi andvad.

/Lisamärkus: retsensent ei kasutanud töö lugemisel kordagi ja mitte üheski tööloogus Open AI abi/

Lugupidamisega

Krista Sildoja

MSc, muusikateadus

muusikaõpetaja, vabakutseline etnomusikoloog

5. juunil 2025